

A RUSZIN NÉPRAJZ KUTATÁSTÖRTÉNETÉBŐL

A ruszin néprajzi műfajok gyökereiről, társadalomlélektani alapjairól megjelent néprajztörténeti és fejlődéstani tanulmány (*Együtt* 2004/3.) az összefüggések váratlan invenciójával aratott sikert szakmai körökben is.

Az elmúlt évek során gyakran töprengtem azon, hogy a népköltészeti műfajok évszázadok mélyén és évszázadok során működő kohója miért nem lett néprajzi alapkinccsé. A kérdés megválaszolásához át kell tekintenünk mindazt, amit ma ismerünk, és meg kell próbálnunk rekonstruálni, mit ismerhettek elődeink a néprajzi érdeklődés korábbi időszakában.

A ruszin hitvilág első nyomait javarészt a XVI–XVII. századi, eldugott vidéki falvak pópáinál, templomokban található (a XIX–XX. század fordulóján feltérképezett) naiv népi tudatú kéziratok könyvekben lelhetjük fel. A ruszin néprajz egyik „forrásdokumentációját” ezekben a falusi pópák által átdolgozott, alapvetően csak az őket körülvevő szűkebb világ ismeretére alapozó evangéliummagyarázatokban kell keresnünk. A másfél tucatnyi fennmaradt bibliamagyarázat-átdolgozás hamisítatlan, zamatos népnyelven adja elő az aznapi prédikációhoz illő helyi példázatokat. *Bonkáló Sándor* (1880–1959) szerint ezek a szövegek a népmese színvonalán mozognak.¹ Még több folklóranyagot tartalmaznak az ún. *Zbornikok*. Ezek a kor szinte minden ismeretét összefoglaló gyűjteményes munkák, amelyek prédikációk, apokrif szövegek mellett legendákat, széphistóriákat, népmeséket, néprajzi stb. ismereteket tartalmaznak. Ezek a gazdag forrásgyűjtemények voltak az alapjai a ruszin néprajz mitikus, misztikus elemeinek, s erre épült mintegy két évszázad népies irodalma. Tudnunk kell azonban, hogy e népi irathagyaték korántsem egységes. A *nyagovai posztillákat* az utókor a ruszin irodalom első önálló művének tartja, amelynek tartalmáról és stílusáról számos elemzés, tanulmány született. Több ízben foglalkozott e kéziratos művel *Dezső László*, a ruszin nyelv és kultúra kiváló ismerője, vagy éppen *Káprál Mihály* nyíregyházi főiskolai tanár is. A posztillák szabad fordításban tartalmazzák a nyugati és keleti világ számos szövegét, a ruszin tudatvilág példázatértékű darabjait. A feltehetően ruszin pap-szerző ugyanakkor igen határozott nézeteiben: elítélően szól a Dózsa-felkelést megtorló urakról, a papságról, sőt magáról a pápáról; elítéli a reformációt is, bár annak felvilágosult vívmányait maga is hasznosítja. A nyagovai posztillák írója korához képest kiemelkedő műveltségű. Nem véletlen, hogy művét 1564-ben román nyelvre fordítva megjelentették.

E népies irodalom végén ott áll a *huklivai krónika*, amely a falu 1660 és 1760 közti eseményeit örökíti meg egy halotti anyakönyv üres oldalain. Ezt is a helyi papok vezették az anyakönyvhöz hasonlóan. A látszólag száraz adatok az értő kutató előtt megnyitják a harmad ezredévvel ezelőtti, élő népi világot, éppúgy, mint Beregszász városának első fennmaradt református anyakönyve.

A számunkra fontos népi mitológiát e két kézirat közötti kereken tíz, egészben vagy töredékesen fellelt kézirat tartalmazza. Ezek szerzői korántsem a

¹Bonkáló Sándor: *A rutének (ruszinok)*. Franklin Társulat, Budapest, 1939.

legműveltebb papok sorából kerültek ki; egyszerű falusi *batykók* voltak, akik az írás-olvasás tudományát az akkor Lengyelországhoz tartozó Galícia kolostoraiban szerezték, vagy szolgálat fejében műveltebb papoktól. A XV–XVII. század ruszin papságának műveltségéről és mentális állapotáról pusztán látvány alapján, szedett-vedett ruházatukból ítélve a korabeli feljegyzések igen negatív képet festettek. *Hodinka Antal* (1864–1946) mélyebb elemzéseiben mindezt szociális közegbe ágyazta: a ruszin papok ugyanis szinte jobbgáysorban éltek, néhol a helyi földesuraktól kaptak némi engedményeket. Egyenjogúsításuk csak az ungvári unióval (1646) kezdődött és Lipót király 1692-es privilégiumlevelével teljeseedett ki. Az azt megelőző közel három évszázadban naiv, csupán a szűkebb közösség által lelki és szellemi vezetőként elfogadott jobbgáypapság volt a hiedelemvilág, a beszivárgó ismeretanyag őrizője, amelynek csak töredékét képezik a ránk maradt feljegyzések. A hozzáférés ezekhez a kéziratokhoz ma nehézkes, némelyikük Szentpéterváron található; az Ungváron őrzött iratok sem hozzáférhetők halandó ember számára, pedig ezek elemzésével lehetne teljes a majdani ruszin néprajzos, művelődéstörténész összehasonlító és elemző munkája.

A XVIII. század végére a papság ungvári, nagyszombati és római tanulmányai, a terjedő közműveltség háttérbe szorította ezt a naiv szépségű kultúrát. Megkezdődött a ruszin múlt emlékeinek enciklopedikus feldolgozása, ugyanakkor a babonás hiedelmekkel, fétisekkel és szellemekkel benépesített népi tudatban tovább élt és folyamatosan fejlődött, átalakult az előző évszázadok rögzült hitvilága.

Ha más tudományok anyagára is támaszkodunk, áttételesen rálelhetünk e tudati állapot lenyomataira. A felvilágosodás korában a munkácsi püspökség vitatott jogi státusából fakadóan igen gazdag a kéziratok másolatok, kivonatok és nyomtatott közlemények száma. Ezek közül a legjelentősebb *Bazilovics (Basilovits) Joannicus* munkája, amelynek egyben szövegkritikai felülvizsgálatát is nyújtotta *Hodinka Antal*.² A XIX. század első negyedében *Lucskay (Papp) Mihály*, a püspöki iroda könyv- és levéltárnoka szerkesztette egybe nagyrészt forrásközlő és -magyarázó négykötetes összeállítását, amelynek kéziratát az ungvári püspöki könyvtárban őrizték, ahonnan a második világháború után a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárba került. Az Ungvári Állami Egyetem 1960-ban magángyűjtőtől jutott hozzá egy addig kallódó hiteles másolathoz. A mű kiadását Eperjesen kezdte meg a Svidniki (Felsővízköz) Múzeum. Ezek az írások gyakran néprajzi vonatkozásban lényegében a történelmi legendák, folklorizálódott események megörökítői.

A néprajz, népelet iránti intenzív érdeklődést a romantika kora hozta magával, amelynek amúgy is egyik legkedveltebb műfaja a táj- és népleírás volt. E sajátos műfaj művelőire érdemes komolyabb figyelmet fordítani. Ettől az időtől kezdve a gyűjtők, feldolgozók impozáns névsora már-már lenyűgöző. Gyűjtött és publikált folklor- vagy folklorizálódott anyagot *Benczur János* reformkori ügyvéd, közíró és műfordító,

²Hodinka Antal: *A munkácsi görög katolikus püspökség története*. Budapest, 1910.

Dovhovics Vazul (1783–1849), a reformkor görög katolikus értelmiségének egyik legjelentősebb alakja, *Duliskovics János* (1815–1883) és *Duliskovics Mihály* (1813–1873), *Mészáros Károly* (1821–1890), *Zombory Gusztáv* országgyűlési hivatalnok, mai kifejezéssel „profi tájleíró”, *P. Szathmáry Károly* (1831–1891) bölcsészdoktor, *Lehoczky Tivadar* megyemonográfus, *Fincický Mihály* (1842–1916) ungvári ügyvéd, majd hosszú ideig a város polgármestere, *Zlocky Teodor* (1846–1926) görög katolikus lelkész, költő és néprajzgyűjtő, a Magyar Néprajzi Társaság tagja, *Zsatkovics György Kálmán* (1855–1920) ruszin helytörténész, *Sztripszky Hiador* (1875–1946), a ruszin írásbeliség egyik legsokoldalúbb képviselője, *Bilak Szipor* (a Károlyi-kormány idején Ruszka Krajna iskolaügyi biztosa), valamint *Hodinka Antal*, a ruszin történelem, nyelvészet és néprajz mindmáig legkiemelkedőbb alakja.

A kárpátaljai történetírás egyik legfelkészültebb képviselője érdekes módon egy szentpétervári egyetemi tanár, *Alekszej Petrov* (1859–1932) volt. Egész életét a ruszin etnikum történelmének szentelte, egyúttal természetesen a néprajz kérdéseivel is foglalkozott. A sorban fontos helyett foglal el *Vrábely Mihály* (1866–1923) etnográfus, *Volodimir Hnatyuk* (1871–1926) galíciai néprajzkutató és nem utolsósorban *Nemes Mihály*, aki egyszerre volt a ruszin folklór gyűjtője és tolmácsolója, és munkásságában legközelebb jutott a ruszin néprajz mitikus elemeihez. Meg kell említenünk a galíciai *Jakov Holovackijt* (1814–1888), aki *Narodnije pesznyi Galickoj i Ugorszkaj ruszi* című négykötetes, 1878-ban Moszkvában megjelent kiadványában saját gyűjtésén kívül 12 kárpátukrán gyűjtő 15 gyűjteményét is felhasználta. Jelentős a bécsi orosz konzul, *De Vollan Grigorij* (1847–1916) néprajzi gyűjtőmunkája is, aki saját és mások gyűjtésének felhasználásával jelentette meg az *Ugrorusszkija narodnija* (így!) *pesznyi* című kötetét 1885-ben. Fontos néprajzi anyagokat tett közzé *Szémán István* ungvári tanítóképző-intézeti, majd eperjesi főgimnáziumi tanár. Érdekességként megemlíthetjük, hogy *Krúdy Gyulát* (1878–1933) is foglalkoztatta a ruszin néphit. A *Havasi Kürt* (Ruszka Krajna kiskatéja) egészében írói szociográfiaként értékelhető, a leírás egy része azonban egyértelműen néprajzi.

A két világháború közötti időszak néprajzi munkája már túlhaladt azon a rácsodálkozáson, amellyel korábban a ruszin népköltészet alkotásait fogadták. Azt is mondhatnánk, hogy a felgyorsult politikai fordulatok és nemzeti-nemzetközi viták háttérbe szorították a néprajzi érdeklődést. Ugyanakkor az áthúzódó életművek produktumai lényeges részét képezik Ruszinszko kulturális önszerveződésének. Ebben az időszakban is aktívan dolgozott a századelő néhány kiemelkedő kutatója, köztük Sztripszky Hiador, Alekszej Petrov és *Hrabár Sándor*. Ami a népi közösség kollektív tudatát, az azt elemző monografikus munkákat illeti, meg kell jegyeznünk, hogy *Hodinka Antal* néhány publikációja is átnyúlik erre az időszakra, de meghatározó érvennyel ekkoriban már tanítványa, *Bonkáló Sándor* a ruszin kérdéskör legismertebb kutatója, aki a néprajzi világgépet is a társadalom fejlődésének tükrében értékeli. Munkássága átível a visszacsatolás időszakába is. Méltó társa *Konratovics Irén* (*Iréneusz*) (1878–1957), a

ruszin azonosságtudat kevés számú híveinek egyike a két világháború közti időszakban. A Kárpátalja történetét összefoglaló kismonográfiája három kiadásban is napvilágot látott.³ Szűkebb témánk szempontjából a *huklivai krónika* foglalkoztatta.⁴ Mivel a visszacsatolás időszakában a Kárpátaljai Tudományos Társaság aktív tagja volt, joggal tartott a szovjet megszállóktól. Elhurcolt, kivégzett társai példáján okulva nem vállalta a mártíromságot, aposztata lett és élete utolsó éveiben a pravoszláv egyház szolgálatába állt.

A két világháború közti időszak jellemző tendenciája, hogy az addig főleg csak egyházi téren tevékenykedő görög katolikus lelkészek az új feladatokkal szembesülve a közélettel és az érveket alátámasztó szaktudományos munkával is intenzívebben foglalkoztak. *Hadzsega Bazil (Vaszilij, néhol Miklós, 1864–1938)* életének első szakasza a kiegyezés időszakát íveli át. Hazai és külföldi tanulmányai után a püspöki irodába kerül, titkár és egyben teológiai tanár, majd Ungvár plébánosa. A világháborút követő viharos korban toleranciájával tűnt ki. A helytörténet szempontjából fontos az általa szerkesztett *Naukovij zbirnik (Tudományos gyűjtemény)*, valamint az a monografikus tanulmányosorozat, amit 1922 és 1937 között tett közzé.

Jelentős szerepet töltöttek be a két világháború közötti kulturális életben a Szovjetunióból menekült ukrán és orosz emigránsok. Közülük a leghírhedtebb *Ivan Panykevics (1887–1958)*, aki Podkarpatszka Rusz iskolaügyi referenseként a nagyukrán nyelv erőszakos terjesztésével vívta ki a helyi lakosság haragját, számunkra azonban fontosabb, hogy kiváló folklorista is volt. A *Pidkarpatszka Rusz* című lapban 1924 és 1936 között tucatnyi néprajzi írást tett közzé a drótosokról, a vízimalmokról, a hegyvidéki szánfajtákról, az évkör szokásairól stb. Publikált az *Ucsitel* című pedagógiai lapban, valamint a leMBERGI Hnatyjuk-émlékkönyvben (*Velikodnyi igri i pisznyi Zakarpattya*. Lvov, 1929.). A dialektológia és a néprajz az a két terület, ahol Kárpátalja kultúrája számára Panykevics maradandót alkotott. Ezen a két területen hiteles gyűjtés esetén ugyanis nem nyílt mód a nagyukrán ideológia érvényesítésére.

Különös életpálya tette Kárpátalja kutatójává *Jevgenyij Julianovics Perfeckij* (1888–1947). Az ukrán–lengyel etnikai határvidéken született, Szentpéterváron és Bécsben tanult. Korai, kezdetben egy-egy kérdéskörrel a meglévő irodalom alapján csak áttekintést nyújtó írásai az első világháború éveiben jelentek meg. 1919-ben a kijevei egyetem docense lett, s 1921-ben, amikor a szovjethatalom megszüntette az intézményt, Csehszlovákiába emigrált. A pozsonyi egyetemen többek közt Podkarpatszka Rusz történelmét tanította. Tovább folytatta Kárpátalja történetének kutatását a legrégebb időktől a XVIII. századig. *Přehled djin Podkarpatské Rusi* című tanulmánya a *Podkarpatska Rus* című prágai monográfiában látott napvilágot 1923-ban. Foglalkozott az egyházi unió történetével és a tájegység középkori gazdaságtörténetével. Számos írása jelent meg ungvári lapokban és folyóiratokban. Az ő munkásságát is megalapozó műként tarthatjuk számon a folklórvonatkozások viszonylatában.

³*Istvorija Podkarpatskoj Ruszi*. Proszveta, Ungvár, 1924, 1925, 1930.

⁴Görög Katolikus Szemle, Ungvár, 1910.

Fenczik István (Sztefan) (1892–1945), a Kárpátalja ruszin művelődésében komoly szerepet játszó családból származó tehetséges fiatalember Budapesten, Bécsben és Párizsban végzett teológiai, bölcsészeti és jogi tanulmányokat. 1918-ban Bécsben és Budapesten a zeneakadémián szerzett oklevelet. Mintegy másfél tucat könyv formában megjelent művéből témánk szempontjából a legfontosabb: *Pisznyi podkarpatszkih ruszinov (A kárpátaljai ruszinok dalai)*, amelynek első része 1921-ben, második része 1923-ban jelent meg Prágában. Fenczik Istvánt a szovjet hatóságok 1945 márciusában halálra ítélték és kivégezték.

Hadzsega Gyula (Julij, álnéven: Ivan Ruszak, 1879–1947) esztergomi és budapesti teológiai tanulmányai után elsősorban egyházi területen tevékenykedett az államfordulatig. *Gdi nasi literaturni pamjatniki (Hol vannak irodalmi emlékeink, Uzsgorod, 1935)* című könyve érdeklődési körében visszanyúl a kéziratok iradalmig, így a rendkívül színes mitikus anyagig is. 1945–47 között ismét teológiai tanár Ungváron, ekkor koncepciós perben a szovjet hatóságok kényszermunkára ítélték. Útban a GULAG felé, Lembergben ismeretlen körülmények közt vesztette életét.

Csupán származása szerint említhető az orosz irányzat képviselői közt Pjotr Grigorjevics Bogatirjev (1893–1971). A neves nyelvész egykori vöröskatona volta elfogadottá tette a szovjet hatóságok szemében. A szaratovi egyetem tanára volt, amikor a prágai szovjet misszióhoz nevezték ki fordítónak. Két évtizedig tartózkodott Csehszlovákiában, részt vett a világhírű prágai nyelvészeti iskola megalapításában. Az itt kialakított strukturalista megközelítési módszereket alkalmazta az etnográfiaiban is. 1923-tól rendszeres gyűjtőutakat szervezett Kárpátaljára. Ez a néprajzi anyag jelenleg Moszkvában található az Irodalom és Művészet Állami Levéltárában, illetve részben az Állami Irodalmi Múzeumban. Gyűjtési eredményeiről rendszeresen beszámolt a *Česky lid* hasábjain (1924–1925). A későbbiekben tanulmányai prágai, pozsonyi és párizsi lapokban láttak napvilágot. Néprajzi gyűjtéseinek fő témái: az évkör ünnepei, népi gyógyászat, babonák, a családi élet fordulói. 1924-ben a szláv etnográfusok első prágai kongresszusán tartott beszámolójában új, szinkronikus tanulmányozási módszert hirdetett meg. 1929-ben jelent meg Párizsban *Actes magiques rites et croyances en Russie Subcarpathique* (oroszul: *Magicseszkiye gvejsztvija, obrjadi i verovanja Zakarpatyja*, magyarul: *Kárpátalja mágikus eljárásai, ritusai és hiedelmei*) című könyve.⁵

A fiatalabb régészek, néprajzkutatók közül ki kell emelnünk a filozófiával is foglalkozó Fegyvir Potusnyakot (1910–1960). Tanulmányait a beregszászi gimnáziumban kezdte, majd a prágai Károly Egyetemen folytatta. A fél tucat nyelvet ismerő, rendkívül felkészült fiatal tudós kezdetben az ukranofilekhez tartozott, 1939-ben el is menekült Prágába, de látva, hogy a megtorlások elmaradnak, hazatért és a Kárpátaljai Tudományos Társaság egyik legaktívabb munkatársa lett. A *Zorja–Hajnalban* publikálta *Tűz a ruszin néphitben* (1941, 1-2.), *A ruszin népviselet* (1943, 1-4.) és a *Voda, zemlja i vozduh v narodnom virovanji (A víz, a föld és a levegő a népi hitvilágban, 1942, 3-4.)* című munkáit. A társaság *Literaturna Negvilja* című hetilapjában tette közzé *Korotkij narisz*

⁵ In: Voproszi teorii narodnovo iszkussztva, Moszkva, 1971.

filozofiai Podkarpattyja (A kárpátaljai filozófia rövid leírása) című tanulmányát (1943, folytatásokban). A *Kárpáti Vasárnapban* és annak irodalmi-tudományos mellékletében közel negyven népköltészeti forrásközlése jelent meg. A ruszin hegyvidéken együtt kutatott *Gunda Bélával* és *Sáfáry Györggyel*. Az említett művek címei önmagukban is jól érzékeltetik mitikus érdeklődését. Még a ruszin népviseletről szóló, alapvetően leíró munkájában is rátalálunk mágikus, fetisizista hiedelmek nyomaira (*A ruszin népviselet, Zorja–Hajnal*, 1943., 1-4. sz.). A háború utolsó hónapjaiban bevonult és fogságba esett. 1945-ben már egy más országba tért haza, ahol tevékenységi körét eléggé szűkre szabták és folklorisztikával lényegében nem foglalkozhatott.

Zádor Dezső (1912–1985), a kiváló zenész és karmester a ruszin népköltészet kolomejkáiról tett közzé egy tanulmányt a *Zorja–Hajnalban*. Ez az írása a társaság irodalmi és tudományos kiadványainak egyikeként önálló kötetben is megjelent. P. Miloszlavszkijjal és J. Kosztyoval együtt kiadta a *Narodnije pesznyi podkarpatszkij ruszinov* című gyűjteményt (1944). Zádor tehetségét, tudását a szovjethatalom is hasznosította saját elképzeléseinek alátámasztására.

P. Miloszlavszkij (1896–1954) Zádor Dezsővel együtt a zenei élet szervezésével foglalkozott és népköltészeti tanulmányokat tett közzé. A *Zorja–Hajnalban* jelent meg *Vojna v ruszkoj narodnoj pesznyi (A háború [témája] a ruszin népdalokban*, 1943, 1–4. sz.). A második világháborút követően a Kárpátontúli Állami Népi Énekkar vezetője volt.

Nem tisztán néprajzi témájú, de mindenképpen a ruszin–magyar együttélés és az összehasonlító folklorikusatások példája *Ortutay Gyula Rákóczi két népe* (MEFHOSZ, Budapest, é. n.) című könyve. Ortutay érdeklődését a tájegység iránt ruszin származású mesemondója, *Fedics Mihály* motiválta, s e könyvön kívül is több cikket, tanulmányt tett közzé szakmai lapokban és monográfiákban (l.: *Ungvár és Ung vármegye*), valamint részt vett az 1941-ben megalakult Kárpátaljai Tudományos Társaság irodalmi-tudományos szakosztályának munkájában

1944 októbere után a ruszin nyelvet rendeletileg betiltották, a ruszin fogalom közel fél évszázadig nem létezett. Érthető, hogy ilyen körülmények közt a helytörténeti munka is szünetelt, vagy csak áttételesen, nagyukrán „álruhában” jelentkezhetett. A Kárpátaljai Tudományos Társaság egyik legaktívabb tagja, *Lelekács Mikolaj (Miklós)* kimondottan Galilei szerepére kényszerült: vissza kellett vonnia minden addigi „autonomista” elképzelését és az Ungvári Állami Egyetem tanáráként megíratták vele azokat az „alapvető” tanulmányokat, amelyek a nagyukrán jelenlét több mint ezeréves folyamatosságát támasztották alá.

Ilyen körülmények közt elismerés illeti *Petro Lintur* (1909–1969) nagyszabású néprajzi gyűjtőmunkáját. Fontosabb művei: *Narodni baladi Zakarpatyja (Kárpátaljai népballadái)*, 1966); *Kazki od novo szela (Egy falu meséi)*, 1979); *Zacsarovani kazkoju (A mese bővületében)*, 1984). Fontos elméleti munkája a *Narodnije balladi Zakarpatyja i ih szlavszkije szvjazi (Kárpátaljai népballadái és szláv kötődéseik)*, 1963). Elemző, feldolgozó munkájában találkozott a mitikus elemekkel, felismerte az animista világkép jelenlétét, de a történeti folklor mélyebb rétegeibe nem ereszkedett le.

Mélyebb elemzést igényelne *Vlagyimir Gosovszkij* (1922–1996) népzenekutató munkássága, aki nagyszabású monográfiáját (*Ukrajinszkije pesznyi Zakarpatyja*, 1968)

csak Moszkvában tudta megjelentetni. Ez a könyv a legkorszerűbb megközelítési módszerekkel dolgozza fel a különböző népdaltípusokat, különös tekintettel a zenei motívumok nemzetközi kapcsolatrendszerére. Különös értéke a monográfiának a népzenei dialektusok területi behatárolása és azoknak megjelenítése térképen. Gyűjtött anyagának igazi megismerésére csak egy interdiszciplináris kutatás adna lehetőséget, ennek azonban sem személyi, sem anyagi feltételei jelenleg nem adóttak.

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy különösen a néprajz területén komoly teljesítményt nyújtottak azok, akiket szakmai feladat kötött Kárpátaljához. Közülük elsőként kell említenünk *I. Szimonyenko* nevét, aki tucatnyi fontos publikációval járult hozzá a tájegység néprajzi megismeréséhez. Fontos szerepet vállalt a kárpátaljai történeti-néprajzi régiók behatárolásában, a hegyvidéki juhászat szakszerű leírásában, a kézművesség és a rítusok tanulmányozásában.

Vaszil Lazarevics Mikitasz (1924–1999) az Ukrán Tudományos Akadémia munkatársaként járt többször is Kárpátalján, majd az itteni egyetem tanára lett. Tanulmányoz(hat)ta az Ungvári Állami Egyetem Könyvtárának az egykori görög katolikus püspöki könyvtárból származó ősnymotványait és kéziratait, valamint a Kárpátaljai Honismereti Múzeum ritkaságait. Az előbbiről kétkötetes jegyzéket készített (*Davnyi rukopiszi i sztarodruki. Opisz i katalog, I.-II.* Uzsgorod–Lvov, 1961–1964). A múzeumi anyagról is készített összefoglalót (*Davnyi knihi Zakarpatszkoho Derzsavnoho Krajeznavcsoho Muzeju.* Lviv, 1964). Foglalkozott a kárpátaljai folklórkutatás történetével (*Z isztoriji folklorisztiki na Zakapattyi u XIX szta. Narodna tvorcsisztya ta etnografija,* 1984. V. sz., 29–35. o.).

Az utóbbi két évtizedben a magyar gyűjtő- és feldolgozó munka újraindulásával, elsősorban a XIX. század első felében még ingadozó nyelvi állapotú ugcsoi görög katolikus falvakban a felkészült kutatók (*Kovács Katalin, Pilipkó Erzsébet, Kész Margit*) gyakran találkoznak olyan hiedelmekkel, amelyeknek a ruszin hitvilágból való eredeztetése legalábbis indokolt. Immár magyar anyagból, Lintur gyűjtésének *Vári Fábián László* által készített fordításaiából is jól érzékelhető az eredeti mitikus világkép néprajzi műfajokká alakulása, fejlődése. A hét évig erdőn bolyongó lány alakja egy mitikus mondából származhat. Párhuzamaként felemlíthetjük az ukrán *dívicát* (hogy helytörténeti érdekessége legyen, ebből konstruálták Szováék a *Gyivicsnoje* falunevet!). A beszélő növények és állatok egy animista, antropomorf világkép kései jelenlétére utalnak s beépülnek a mesék és balladák alaprétégebe. Mindezek ellenére kezdti kérdésünkre – miért nem tárták fel és hasznosították ezt a különösen gazdag anyagot – a gátló tényezők felsorolásán túl nem vagyunk képesek válaszolni. Elmondhatjuk azonban hogy a történelem roncsoló, romboló munkájának ellenére még mindig gazdag az az archív, illetve szinkron anyag, amelyből rekonstruálható a ruszin hitvilág katedrális. A ma identitásáért küzdő testvérnép ebben találhat támaszt, szellemi fogódzót kollektív tudatának újraépítéséhez.

S. BENEDEK ANDRÁS